

Jaargang 11 - nummer 4 - oktober 2023

koppel

Gezamenlijke
uitgave KNNV

en IVN in Noord
West Overijssel

ivn natuur
educatie

KNNV

vereniging
voor veldbiologie

AGENDA KNNV en IVN

Agenda

De werkgroep avonden beginnen om 19.30u en de lezingen om 20.00u.

september

30 Vogelexcursie Lauwersmeer

oktober

2 Insectenwerkgroep (Grote kerk)

4 Plantenwerkgroep (Grote kerk)

10 IVN Vogelgroep ('t Hoogthij)

19 Lezing over de paddenstoelen in het NP
Weerribben-Wieden (De Zuidwester)

21 Excursie paddenstoelen naar het
Woldlakebos

november

1 Plantenwerkgroep (Grote kerk)

4 Natuurwerkdag

6 Insectenwerkgroep (Grote kerk)

11 IVN gidsenoverleg

14 IVN Vogelgroep ('t Hoogthij)

14 Geologiewerkgroep (De Meenthe)

16 Lezing over de natuur in Noord-Neder-
land (De Zuidwester)

25 Sovon 50 jaar - jubileum Sovondag (Bar-
neveld) - www.sovon.nl

december

2 Vogelexcursie naar Gaasterland

8 Excursie op zoek naar de bosuil

10 Floron/KNNV Botanische dag (Nijmegen) -
www.floron.nl

12 IVN Vogelgroep ('t Hoogthij)

14 Lezing over de zeearend (De Zuidwester)

16 Vogelexcursie 'Wat zit er op en rond de
plas?'

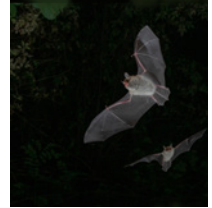
januari

6 Nieuwjaarsbijeenkomst IVN en KNNV,
Dwarsgracht

Bij de voorplaat

Foto: Johann Prescher

Handvleugeligen worden vleermuizen wel genoemd en dat is op deze prachtige plaat goed te zien. De vlieghuid is opgespannen tussen de vingers van de voor- en achterpoten en de staart. Aan de bovenkant van de vleugels steken de klauwtjes van de vingers mooi af tegen de donkere nacht. De vlieghuid en de staart zijn aan de rand bezet met haartjes en daaraan dankt deze soort dan ook zijn naam: franjestaart. Verderop in dit nummer beschrijft Johann Prescher het voorkomen van de franjestaart in ons gebied. Lezenswaardig!

COLOFON

“Koppel”, jaargang 11, nummer 4, vierde kwartaal 2023

Natuurtijdschrift “Koppel” is een gezamenlijke uitgave van de KNNV en het IVN.

Redactie: Robert Rubertus, Rolf Kranenburg, Emile de Leeuw

Vormgever: René Manger

Drukwerk: drukkerij Bijzonderdruk te Steenwijk

Belangrijke informatie voor het aanleveren van kopij:

- graag op A4 formaat, via de mail en als platte tekst (zonder opmaak).
- geen pdf bestand, foto's in een apart bestand en met een formaat van minimaal 1.5 MB

Het volgende nummer verschijnt per 1 januari 2023

Kopij hiervoor graag vóór **1 december 2023**.

Redactieadres: E-mail redactiekoppel@gmail.com

INHOUD

2	Agenda KNNV en IVN	18	Bijzonder gedrag van de drieteenstrand-
loper
3	Bij de voorplaat	20	Houtpantserjuffer
3	Colofon	22	Leestekens in het Holtingerveld
4	Van de redactie	23	Een wandeling over Schokland
4	Uit de besturen	26	Nogmaal de Reune
5	Steltkluten: een verrassend vervolg	26	Excursies en lezingen
5	Beschuit met muisjes voor de steltkluten!	34	Besturen KNNV en IVN
7	Paddenstoelen op de Bisschopberg	35	Werkgroepen KNNV en IVN
11	Franjestaarten in de Kop van Overijssel		
15	Een tuinvijver vol verrassingen		

V.l.n.r. Emile de Leeuw,
Robert Rubertus
en Rolf Kranenburg

Van de redactie

Tijdens het schrijven van dit redactioneel, ondergaan we in Nederland een record warme septemberweek. Na veel regen in augustus leek de herfst aangebroken: veel paddenstoelen in het bos, die nu in de hitte grotendeels zijn verschrompeld en vergaan. Maar de herfst is pas begonnen en in dit nummer kunnen we genieten van paddenstoelen met hun enorme verscheidenheid in vormen en kleuren.

Verder in dit nummer een artikel van een vleermuisensoort met een raadselachtige naam: de franjestaart, met bijzonder fraaie foto's. Hopelijk kan de lezer ook genieten van de artikelen over vogels, van een wandeling op

Schokland, van belevenissen in een tuinvijver en een artikel over de houtpantserjuffer.

De vormgeving van het blad wordt nu gedaan door René Manger. Jarenlang was dit het werk van verenigingslid en vormgever Dirk Koopmans. Het is elk nummer weer een tijdroevende klus om de aangeleverde stukken en foto's tot een fraai geheel te smeden voor het verstrijken van de deadline. Dirk fixe dat elk nummer weer: wij danken hem voor zijn inzet en professionele kunde.

Uit de besturen

De eerste acht maanden van het jaar zitten er al weer bijna op als dit voorwoord wordt geschreven. Iedereen heeft zijn eigen belevenissen van voorjaar en zomer achter de rug en in de natuur waren er spannende dingen te beleven. Het hele koude voorjaar heeft er kennelijk voor gezorgd dat er gedurende het gehele seizoen weinig vlinders werden gezien en die geringe activiteit was er ook op bestuurlijk vlak van de KNNV afdeling. Maar we gaan het laatste kwartaal in en hebben enkele excursies en lezingen op het programma staan. Graag nodigen we onze leden uit om een of meerdere activiteiten bij te wonen, wat natuurlijk ook geldt voor deelname aan een van de werkgroepen. Dus graag tot ziens!

De IVN NatuurGidsenOpleiding heeft het eerste half jaar afgesloten met een geslaagd weekend eind juni. Vanaf 7 september zijn we met het vervolg begonnen.

Zoals ook al hierboven aangegeven is er voor dit laatste kwartaal weer voldoende keuze aan excursies (7) en lezingen (3). Verder hier alvast de vooraankondiging van de gezamenlijke Nieuwjaarsbijeenkomst op 6 januari 2024 in Dwarsgracht. Nadere informatie volgt, dus gaarne onze websites in de gaten houden!

Ook de diverse werkgroepen gaan weer van start met hun bijeenkomsten. Kijk voor in de Koppel wanneer deze zijn. Zeker voor nieuwe leden zijn de werkgroepen een goede gelegenheid de verenigingen te leren kennen.

Steltkluten: een verrassend vervolg

Tekst: redactie

Ontwikkelingen kunnen elkaar snel opvolgen. In het vorige nummer van Koppel werden enkele soorten steltlopers beschreven die in Noordwest-Overijssel doortrekken, waaronder de steltkluut. Na publicatie van dit artikel werd duidelijk dat in Nederland in het voorjaar van 2023 veel steltkluten zijn waargenomen. Er lijkt een duidelijk verband te zijn met de grote droogte in winter en voorjaar in Portugal en Spanje, landen waar de steltkluut van oorsprong broedt. Ook in voorgaande droge jaren trokken veel steltkluten noordelijker op zoek naar broedplaatsen, terwijl ze in “natte jaren” niet of veel minder in ons land te zien

waren. Was de steltkluut tot ongeveer 2010 een zeldzame en onregelmatige broedvogel in Nederland, vanaf 2011 broedt de soort elk jaar in toenemende aantallen, in 2021 en 2022 zelfs 80 broedparen. In 2023 hebben ruim 100 paren in Nederland gebroed, in elke provincie komen ze nu voor. (Nature Today 22 september 2023).

De beschrijving van de steltkluut in het artikel van Koppel juli 2023 eindigde met de zin: “Wie weet gaat er de komende jaren een paartje steltkluten broeden in de Weerribben-Wieden.” Deze wens of verwachting bleek sneller uit te komen dan gedacht!

Beschuit met muisjes voor de steltkluten!

Tekst en foto's: Ronald Messemaker en Marjon Wiebing

In de laatst verschenen Koppel (jaargang 11 - nummer 3 - juli 2023) werd gesproken over het paartje steltkluten (*Himantopus himantopus*) dat waarschijnlijk niet lang in Muggenbeet verbleef. Niets was minder waar toen uit meerdere waarnemingen bleek dat het paartje zich verplaatst had van een plasdras aan het eind van de Meerweg naar een mooie plasdras aan de noordwestzijde van de Meerweg.

Op 3 mei jl. werd een paar waargenomen dat foerageerde in een plasdras aan de zuidzijde van de Meerweg.

In de tussentijd meldde Ton Bode op 18 juni het paar weer. Ton kwam toen tot de conclusie dat aan het gedrag van de steltkluten te zien was dat er jongen moesten zijn. Vooral het vrouwtje was zeer territoriaal en waakzaam. Zij torpedeerde alles in de omgeving, geen Kievit, tureluur en wilde eend was veilig.

Op 19 juni nam boswachter Ronald Messemaker het paar steltkluten in de desbetreffende plasdras waar en constateerde hetzelfde gedrag. Door het natte grasperceel wat meer met de telescoop af te zoeken, ontdekte hij een steltkluut kuiken. Yes, het eerste geslaagde broedgeval van de steltkluut in De Wieden en het gehele Nationale Park Weerribben-Wieden.

Vanaf dat moment werd het paar door meerdere waarnemers in de gaten gehouden, waarbij het nog even spannend werd op 21 juni toen Wilma Hofenk en Marjon Wiebing aan het observeren waren. Een volwassen moervos joeg op watervogels precies op de plek waar het steltkluut kuiken banjerde. Ook een zwarte stern kuiken was zijn leven niet zeker maar beiden hebben het overleefd. De volwassen vogels gaven zich zomaar niet gewonnen. Zowel het steltklutenpaar als tureluurs, grutto's en Kievieten doken veelvuldig erg fel op de vos. Uiteindelijk sprong de vos het water in en zwom weg. Toen was er lichte paniek want het kuiken was niet meer terug te vinden. Op het moment van deze gebeurtenis was het kuiken nog erg klein. Het heeft ongeveer een half uur speurwerk gekost met de telescoop en gelukkig liep het tussen de zuring. Nu was alles en iedereen weer rustig.

Op 24 juni ontdekte Marjon nog een paar stelt-

kluten in Wetering West. Echter voor zover bekend zijn deze na een paar dagen vertrokken en is het niet tot een broedgeval gekomen. Op 25 juni was Marjon wederom in Muggenbeet aanwezig maar was het kuiken niet te vinden. Wel was het mannetje druk met alarmeren tijdens dreiging, dus dat gaf hoop.

In de dagen die volgden zag Marjon het kuiken in Muggenbeet groeien als

kool en kwam tijdens het foerageren steeds wat meer uit de beplanting tevoorschijn. De volwassen vogels oogden meer ontspannen. Bij een mogelijke dreiging vloog een ouder alarmerend door de lucht waardoor het kuiken wist wat ie moest doen: schuilen tussen de planten. De vos was niet het enige gevaar voor het kuiken. Het lokale paar bruine kiekendieven kwam regelmatig langs om te foerageren. Ook hier hielden de ouders zich kranig en verjoegen de boosdoeners. Een roerdomp kwam zeer onverwacht overvliegen, wat de suggestie wekte dat het om voedselvluchten zou gaan.

Op 1 juli meldde Marjon dat het kuiken echt al tot een serieus puberkuiken is gegroeid. Een genot om naar te kijken. Op deze dag trof Marjon ter plekke ook 8 Kemphanen aan en was de trek van steltlopers goed op gang. Ook was te zien dat het kuiken al voorzichtig wat vlieg oefeningen deed. Kleine sprongetjes en fladderen met de vleugels. Al rekenend was de verwachting dat het kuiken vanaf dat moment binnen ongeveer twee weken zou kunnen vliegen. In de dagen erna hielden de vlieg oefeningen aan en leken steeds iets beter te gaan. Op 1 juli ging Marjon weer kijken en waren de steltkluten vertrokken en zijn ze niet meer terug gezien in Muggenbeet. Ook het jong werd op dat moment niet meer gezien.

Met dank aan Ton en Netty Bode voor alle extra data.

Paddenstoelen op de Bisschopsberg

Coprinus comatus - Geschubde inktzwam

Tekst en foto's: Jaap Veneboer

Tijdens de jaarlijkse paddenstoelenexcursie hebben we meerdere malen een bezoek gebracht aan de Bisschopsberg. Dit waterwingebied van Vitens is ca 120 Ha groot en voorziet onze hele regio van heerlijk drinkwater. Het gehele jaar kan men hier prachtig wandelen door een afwisselend gebied met heide, loofbos, naaldbos en een

Boletus erythropus - Gewone heksenboleet

Mycena rosea - Heksenchermpje

Drenthe - Havelte - Bisschopsberg

paar vennetjes. Zo zag ik op een mooie zomerdag bij één van de waterputten 8 soorten dagvlinders, waaronder het

Boomblauwtje maar ook de veel zeldzamere Keizersmantel en als kers op de taart toen ik terug fietste over de Zwarte weg richting Steenwijk nog de Grote weerschijnvlinder en de Grote vos. Maar ook in de herfst is het zeker de moeite waard om hier te gaan kijken naar paddenstoelen. Het hoogste aantal soorten dat we tijdens een excursie van naam konden voorzien was ca 80. Dit zegt niets over de soorten die hier voorkomen, maar meer over de excursieleider. Doordat er een grote afwisseling is in biotopen, kunnen we ook de daarbij behorende paddenstoelen verwachten. Op het heidegebied zien we bijvoorbeeld de Heideknotszwam en het Zandkaalkopje. Beide soorten zijn algemeen, alleen het Zandkaalkopje is een vrij kleine

Deconica montana - Zandkaalkopje

Lentinellus cochleatus - Bruine anijzwam

Lactarius chrysorrheus - Zwavelmelkzwam

paddenstoel (mild van smaak, maar wel giftig) en valt door de roodbruine kleur niet op. In het bosgebied is het aantal soorten aanmerkelijk groter. Vooral de vele plaatjeszwammen,

zoals het Heksenschermpje, meerdere melkzwammen, russula's en zwavelkoppen. Het heksenschermpje is prachtig roze van kleur, maar is door de stof muscarine wel giftig

Meripilus giganteus - Reuzenzwam

Russula emetica - Naaldbosbraakrussula

en komt voor in de strooisellaag van loof- en naaldbos. Op oude stobben zien we vaak grote aantallen Zwavelkoppen groeien. Soms zowel de rode als de gewone zwavelkop op één stobbe. Melkzwammen geven bij beschadiging van de lamellen druppeltjes vocht af, dat mee kan helpen om een soort op naam te brengen. Zo heeft de Zwavelmelkzwam wit melksap dat bij blootstelling aan lucht direct geel kleurt en heeft een scherpe smaak. Van de boleten (buisjeszwammen) noem ik even de Heksenboleet. Een forse paddenstoel die bij beschadiging blauw-zwart verkleurt. Meer bekend uit de buisjeszwammen is het Eekhoortjesbrood. Verder zijn er nog de gaatjeszwammen en vele andere soorten maar allemaal met het doel zo veel mogelijk sporen te verspreiden. Enkele soorten die tijdens excursies werden gevonden, zijn bijvoorbeeld het Waaiertje, Grote sponszwam, Bruine anijszwam, Geschubde inktzwam, Rechte koraalzwam en Reuzenzwam. Ga kijken in dit unieke gebied en vergeet niet van de kleurenpracht van paddenstoelen foto's te maken.

Sparassis crispa - Grote sponszwam

Franjestaarten in de Kop van Overijssel

Een klein groepje overwinterende franjestaarten én een baardvleermuis (het kleinere vleermuisje met zwart snoetje). Foto: Johann Prescher

Tekst en foto's: Johann Prescher

Algemeen

De franjestaart (*Myotis nattereri*) is een middelgrote vleermuis. De typisch witte buik die je bij meer *Myotis*-soorten ziet verraadt al snel in welke richting je kunt denken. De vleeskleurige snuit en opgewipte middellange licht doorschijnende oren met een lange puntige tragus (stukje kraakbeen in de oorschelp) maken de soort verder herkenbaar. In de hand of in vlucht, is het S-vormig spoorbeen een belangrijk determinatiekenmerk. Op de onderrand van de staartvlieghuid zijn kleine borstelhaartjes te zien, waar de soort haar naam aan dankt.

Er is landelijk weinig bekend over foerageergebieden. Maar waarnemingen worden gedaan in bosrijke gebieden met waterpartijen. Jagen doet de franjestaart in dichte bosjes, tussen boomkronen en struikgewas, maar ook in stallen met vee en soms kleinschalige

graslanden en akkers. Het zijn zogenaamde gleaners, wat betekent dat ze hun prooi van oppervlaktes zoals bladeren en muren pikken. Ze kunnen zelfs spinnen uit het web pikken, zonder het web zelf te raken.

Over de franjestaart heerst een onvolledig beeld in de Kop van Overijssel. Maar er is duidelijk bewijs dat ze aanwezig zijn. Waar ze in de zomer zitten en in welke aantallen is amper bekend. Algemeen bekend is dat ze kraamgroepen van 20 tot 80 dieren vormen binnen een netwerk van verblijfplaatsen. In de winter overwinteren ze in toenemend aantal in de Kop van Overijssel. Deze aantallen zijn vrij goed in beeld dankzij het Netwerk Ecologische Monitoring, dat gecoördineerd wordt vanuit de Zoogdiervereniging.

Wintertellingen

Maar tijdens wintertellingen is het een in toenemende mate geziene overwinteraar. Er zijn meerdere wintertelobjecten in de regio.

Bekende verblijven met franjestaarten zijn gelegen in Paasloo, Sint Jans klooster en Willemsoord. Franjestaarten, maar ook andere Myotis-soorten zoals baardvleermuis en wintervleermuis overwinteren graag in vochtige gangen en kelders. Waar franjestaarten in de zomer zitten in de Kop van Overijssel is sterk onderbelicht.

Paasloo

Het object in Paasloo bestaat al erg lang, maar met zeer wisselende aantallen en tellingen. In 1983 werden daar nog 11 franjestaarten geteld, maar de laatste jaren geen meer. Helaas is het door vandalisme onaantrekkelijk geworden voor vleermuizen. Maar Staatsbosbeheer heeft aanpassingen gemaakt met in de toekomst hopelijk betere resultaten.

Twee overwinterende franjestaarten in Willemsoord. Foto: Johann Prescher

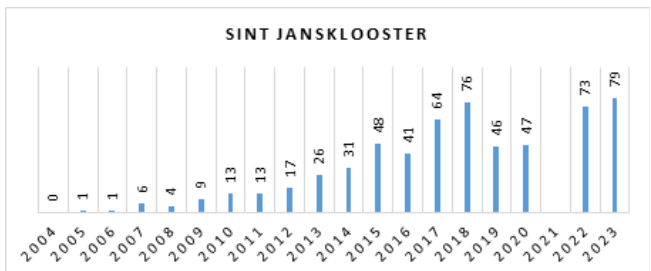
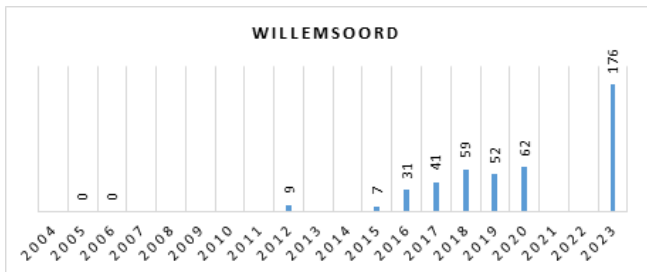
Zwermende franjestaarten in Willemsoord. Foto: Johann Prescher

Willemsoord

Sinds 1989 is in de buurt van Willemsoord een ondergrondse gang ingericht als winterverblijf voor vleermuizen. Dit object kent sinds 2012 een aantal overwinterende franjestaarten. Het begon met 9 individuen, maar inmiddels zijn er afgelopen jaar 176 overwinterende individuen waargenomen. Opmerkelijk is dat er tijdens corona niet geteld werd en dat er in 2022 geen toegang was tot het verblijf. In die paar jaar is het aantal waargenomen overwinterende franjestaarten met ruim 110 individuen toegenomen. Nu kan dit mogelijk deels verklaard worden door de zichtbaarheid van de vleermuizen, ze kunnen in dit object ver weg kruipen, misschien heeft dit de jaren ervoor een minder volledig beeld gegeven. Of elders is een (onbekend) winterobject ongeschikt geraakt.

Sint Jansklooster

Sinds 1998 werd een oude Vitens bunker in Sint Jansklooster ingericht met eenzelfde doel. In 2004 werden daar pas voor het eerst

Berk met scheur, zomerverblijfplaats van een franjestaart op de Eese in 2022. Foto: Jan Boshamer

vleermuizen waargenomen. Sinds 2005 is de franjestaart hier een vaste gast. Kijkend naar de aantalsontwikkelingen in dit object is er steeds een toename, maar blijft het aantal ergens rond de 70 dieren schommelen. Opvallend is het plotselinge dalen van de aantallen in 2019 en 2020. Mogelijk omdat er in de buurt ook een winterverblijf zit in het Voorsterbos. De schommelingen zouden misschien verklaard kunnen worden doordat individuen het ene jaar simpelweg in een

ander winterverblijf zitten. Dat er uitwisseling kan zijn tussen nabijgelegen winterverblijven is een bekend gegeven.

Zwermgedrag

Soorten van het genus *Myotis* vertonen onwijs sociaal gedrag. In de periode september-oktober vertonen ze namelijk zwermgedrag. Dit zwermen gebeurt specifiek bij de winterverblijfplaatsen en heeft een belangrijke functie bij het voortplanten. Als je er bij bent zie je de talloze vleermuizen elkaar achterna jagen. En ze gaan het winterverblijf in en uit. Zo'n centraal punt in de regio zorgt dat de mannetjes en vrouwtjes vleermuizen die normaal niet samen leven elkaar zien en kunnen paren.

Zomerverblijfplaatsen

Zoals eerder aangegeven is er nauwelijks iets bekend over zomerverblijfplaatsen van franjestaarten. In 2015 vond ik zelf in Oldeholtpe de een kleine kraamkolonie franjestaarten in een kerkstoren. Ze zaten tussen een muur en een dikke balk. En in 2022 vond Jan Boshamer één franjestaart op De Eese,

in een dunne berk met een holle spleet in de stam. Te verwachten is dat de franjestaarten ergens in onze bosrijke gebieden kraamverblijfplaatsen hebben. Misschien in de toekomst aanleiding om daar eens meer zicht op te krijgen.

Met dank aan alle waarnemers: Jeroen Bredenbeek, Ronald Messemaker, Rosalie Martens, Roel Hoeve, Wicher Akse en Jan Boshamer.

Een tuinvijver vol verrassingen

Ben Prins, E-mail: ecprins@hetnet.nl

Lezers van ons afdelingsblad de “Koppel” zullen misschien wel uit eerdere bijdragen van mij hebben begrepen, dat er midden in onze tuin een vrij grote vijver ligt. De tuin zelf grenst aan de uitgestrekte, centraal in Uffelte gelegen gemeentevijver, die regelmatig wordt bezocht door allerlei watervogels. Het is dus niet vreemd, dat sommige daarvan zich ook weleens - om verschillende redenen - in onze tuinvijver laten zien, zoals de blauwe reiger, het waterhoen en de wilde eend.

Waterpest

Alhoewel wij proberen de plantengroei in onze vijver beheersbaar te houden, is het vooral de waterpest, die waarschijnlijk door de aanvoer van meststoffen uit onze directe omgeving (onze tuin ligt niet ver van de zwaar bemeste es van Uffelte) als een waanzinnige groeit en alle andere waterplanten dreigt te verstikken. De plant heet immers niet voor niets waterpest ... Elk jaar worden er een paar volle kruiwagens uit de vijver gevist en afgevoerd, maar

Small waterpest

alle afgebroken stengeltjes groeien al snel daarna weer uit tot nieuwe planten. Tot grote vreugde van de trouwe vijverbezoekers, de waterhoentjes en de wilde eenden!

Er komen in ons land twee soorten echte waterpest voor (Elodea), beiden afkomstig uit Noord-Amerika. De brede waterpest, *E. canadensis*, is al sinds halverwege de negentiende eeuw in west Europa ingeburgerd, en heeft door z'n massale groei in het verleden zelfs het scheepvaartverkeer sterk belemmerd. Waarschijnlijk door de toenemende watervervuiling en door het verschijnen in 1941 van een geduchte concurrent, de smalle waterpest, *E. nuttallii*, werd de brede waterpest na de tweede wereldoorlog al snel verdrongen en is nu een zeldzame indicator van schoon oppervlaktewater. Het kan verkeren!

De smalle waterpest daarentegen kan zich prima handhaven in licht vervuild, kalkrijk water, en komt nu vrijwel overal in Nederland voor als de meest algemene waterplant. Dit is dan ook de soort, die stormenderhand onze vijver heeft veroverd, en er niet meer uit weg te krijgen is. In de grote gemeentevijver komt waterpest overigens nauwelijks voor. Misschien worden deze zachte waterplanten al snel door de vele karpers en brasems, die hierin voorkomen, als een lekker hapje weggegeten.

Het verschil tussen de twee soorten is per plant niet altijd eenvoudig te zien. Maar als je verschillende planten van dezelfde vindplaats tezamen bekijkt, dan heeft de smalle waterpest veel sterker naar achteren gebogen, smallere blaadjes en een kleinere afstand tussen bladkransjes dan de brede waterpest. Van beide soorten komen in ons land alleen maar vrouwelijke exemplaren voor, die zich uitslui-

tend vermeerderen via afgebroken stukjes plant.

Kopieer-eend

Waarschijnlijk is de waterpest als stengel-fragmentjes door de wilde eenden van elders meegevoerd en zo in onze tuinvijver terechtgekomen. Voor niet al te bange wilde eenden uit de gemeentevijver vormt het een welkome bijvoeding! En daarom vinden stoere eenden, die niet direct op de wieken gaan als ze ons in de tuin of in huis zien bewegen, zo nu en dan hun weg naar onze vijver vol lekkernijen. Meestal gaat het dan om een enkele eend, vaak een vrouwtje, soms om een paartje, waarbij de vrouw rustig in de vijver eten zoekt en het mannetje angstig kwakend op een afstand het vrouwtje in de gaten houdt. De meeste mannen blijken bangeriken te zijn, en laten zich vrijwel niet in onze tuinvijver zien.

Maar er zijn altijd uitzonderingen op de regel. En zo kwam er kort geleden een prachtig uitgekleurde man (nr.1) met de kop fier omhoog kordaat door de tuin heen gewaggeld, duidelijk op weg naar onze vijver. Hij werd op z'n hielen gevolgd door een tweede man (nr.2), die met de kop omlaag en de hals ver uitgestrekt

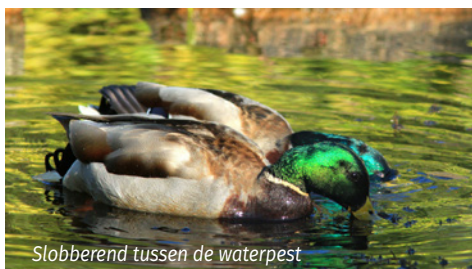
in korte sprintjes de ander probeerde bij te houden. Het leek er een beetje op, alsof nr.2 agressief gedrag vertoonde en de ander door schijnanvallen probeerde weg te jagen. Dit bleek echter niet het geval, want toen beide wilde eenden onze tuinvijver hadden bereikt, ging ook de kop van nr.2 omhoog en gleden ze beiden sierlijk naast elkaar het water in.

Vanaf dat moment werd het gedrag van nr.2 een bijna lachwekkende vertoning. Elke handeling en beweging van nr.1 werd door nr.2 haast letterlijk gekopieerd. Keek nr.1 naar links, dan deed nr.2 hetzelfde. Draaide nr.1 de kop naar rechts, dan volgde nr.2 twee direct. Stak nr.1 z'n kop slobberend in het water, dan volgde ook nr.2. Klom nr.1 uit het water, dan deed nr.2 dit ook. Ging nr.1 de veren poetsen, dan poetste nr.2 dezelfde veren. De hele periode, dat de twee eenden zich in de tuinvijver ophielden, voerde nr.2 bijna gelijktijdig dezelfde bewegingen uit als nr.1.

Ik heb dit kopieergedrag nog nooit zo sterk bij wilde eenden gezien. Dat eenden in een groep hun gedrag soms op elkaar afstemmen, is – denk ik – bij veel vogelaars wel bekend. Denk hierbij aan het invallen van een groep eenden, die op hetzelfde moment dezelfde

Mannen wilde eend onze vijver inzwemmend

Slobberend tussen de waterpest

Rondkijkend

Poetsend

manoeuvres uitvoeren, of aan een groep mannen, die drijvend op het water tegelijkertijd met hun borst uit het water omhoog komen, de kop omlaag buigen, en een fluitend geluid laten horen. Maar hoe het hiervoor beschreven kopiëergedrag moet worden verklaard, is voor mij een raadsel. Houding van een lagere in de pikorde tegenover een dominante man? Wie het weet, mag het zeggen!

Ringslang vrouw op kikkerjacht in de tuinvijver

Jagende ringslang

In de met waterpest dichtgegroeide tuinvijver bevinden zich elk jaar heel wat groene kikkers. Ze variëren in uiterlijk van vlekkeloos groen, zoals bij de kleine poelkikker, via de meer of minder gevlekte bastaardkikker tot aan de grote, lompe, bijna eenkleurig donker blauw-bruine kikkers, die doen denken aan de meerkikker. Hun gezamenlijk gekwaak is luidruchtig, onmelodieus, en irritant, vooral 's-nachts op warme zomernachten, als je door de warmte gedwongen probeert met open raam te slapen en waar dan door het helse gekwaak weinig van terecht komt. Een paar maanden lang gaat dit gekwaak onverminderd door, tot het in juli verstomd. Vanaf dat moment laten de groene kikkers zich nauwelijks meer in het vijverwater zien. De voortplantingstijd is voorbij. Nu kom je regelmatig groene kikkers tegen tussen de tuinbegroeiing.

Toch krijg ik sterk de indruk, dat er zich ook in die periode nog steeds groene kikkers in de tuinvijver bevinden. Want geheel onverwacht verscheen er eind juli een volwassen vrouw ringslang van meer dan een meter lang in de vijver, die er de hele dag is gebleven, en glijdend over het dichte waterplantendek duidelijk op kikkerjacht was. De ringslang trok zich weinig aan van onze aanwezigheid, maar verraste ons helaas niet om voor onze ogen een kikker te verschalken en naar binnen te werken. Wij moesten tevreden zijn met haar aanwezigheid, en dat was al een hele sensatie!

Ringslangen jagen zowel in het water als op het land. Alhoewel ook kikkers en salamanders op hun menu staan, blijkt het belangrijkste prooidier vooral de gewone pad te zijn. Door hun slome gedrag zijn ze voor een ringslang een heel wat gemakkelijker prooi dan de snelle en oplettende kikkers. De huidvloei-stof, die aangevallen padden als verdediging afscheiden, heeft kennelijk weinig invloed op de ringslang. Ik ben in de literatuur tenminste nergens tegengekomen, dat ringslangen stoppen met het naar binnenwerken van een pad of een pad uitspugen als reactie op de giftige klierafscheiding een aangevallen pad.

In het water zoekt een ringslang zijn prooi bij het wateroppervlak. Vaak zie je dan de ringslang met opgeheven kop, die als een periscoop boven het water uitsteekt, langzaam door het water zwemmen op zoek naar een prooi, bijvoorbeeld een onoplettende kikker, die bij verrassing wordt gepakt, of een salamander, die zich te dicht bij het wateroppervlak bevindt. Onder water zal een jagende ringslang weinig succes hebben, omdat de ogen daarop niet zijn aangepast.

De korte verhaaltjes in deze bijdrage vormen maar een greep uit de vele interessante gebeurtenissen, die onze tuinvijver ons keer op keer voorschotelt. Misschien smaakt het naar meer en komt er nog eens te zijner tijd een vervolg met allerlei andere wetenswaardigheden en merkwaardige voorvallen.

Bijzonder gedrag van de drieteenstrandloper

Tekst en foto's: Philip Friskorn

Hij blijft boeien, de drieteenstrandloper (*Calidris alba*). Ik fotografeer ze al meer dan 30 jaar bij bezoeken aan de Waddeneilanden in iedere periode wanneer ze aanwezig zijn. Vooral bij langdurig observeren krijg je soms bijzondere situaties voor je lens. Ik heb daar in Koppel al eens eerder over geschreven. Eind augustus, begin september was ik weer eens twee weken op Terschelling. Grote groepen drieteenstrandlopers waren er nog niet, dat volgt verder in de herfst en winter. Maar die er waren leverden een geweldig stukje gedrag op.

Het harig mosdiertje (*Electra pilosa*)

Op de stranden van de Waddenzee, de Noordzee en verder weg de Atlantische Oceaan en de Barentszee kun je ze aantreffen. Soms spoelen ze aan in massa's van miljoenen diertjes wat een decimeters hoge stinkende drab kan veroorzaken op de stranden. Zo op het oog lijkt het een plantje, maar het is een diertje uit de familie van de anemonen. Hier en daar waren er op Terschelling al heel wat harige mosdiertjes aangespoeld en daar zag ik de drieteenstrandlopers op foerageren.

1-Drieteenstrandloper eet van het harig mosdiertje

2-Twee drietenen komen op een stuk voedsel af

3-De een accepteert de ander niet en houden de snavels tegen elkaar

4-De ene neemt een pluk uit het mosdiertje en springt op

Ruzie?

Twee drieteenstrandlopers bereiken een klein bolletje vers aangespoeld voedsel, de een iets eerder dan de ander. Er volgde een soort discussie van wie de prooi was. De drieteen rechts in beeld was dominant, ze keken elkaar aan en hielden op een gegeven moment de snavels zeker 15 seconden heel dicht tegen elkaar aan. De dominante nam een pluk uit de prooi, vloog op en bombardeerde de tegenstander met de pluk mosdierpjes. Daarna maakte rechts zich nog even extra groot en links verliet het strijdtoneel.

De winnaar ging toen bij de prooi liggen en toen de indringer helemaal weg was ging hij van zijn gewonnen maal profiteren.

Nog nooit had ik in dertig jaar een dergelijk gedrag van de drieteenstrandloper gezien, laat staan dit gedrag te hebben gefotografeerd. Dat moment van het opspringen fotograferen zou jaren geleden nooit gelukt zijn, de huidige camera's maken dit mogelijk en dat mag ik nu met velen delen.

5-Hij bombardeert de concurrent met deze pluk

6-Rechts maakt zich daarna extra groot om indruk te maken

7-De concurrent druipt af en de winnaar ligt naast de prooi

8-Nu alleen genieten van een heerlijke hap

Houtpantserjuffer

Tekst en foto's: Willem-Jan Hoeffnagel

Introductie

We komen in het najaar en dan zijn er een stuk minder insecten te zien. Van de libellen zijn de meesten al weer verdwenen en verblijven als larven in diverse stadia onder water. Sommige soorten zijn echter later te zien dan andere. Zo'n soort is de houtpantserjuffer (*Chalcolestes viridis*). Deze libellensoort is soms nog wel te zien tot midden november. Uiteraard speelt het herfstweer hierbij een grote rol.

Sommigen zullen zeggen, maar deze soort heet toch *Lestes viridis*? Nu, daar zijn vele wetenschappelijke discussies over. De laatste uitkomst is dat deze soort samen met de oostelijke houtpantserjuffer (*Chalcolestes parvidens*) in een apart genus (*Chalcolestes*) is geplaatst. Deze laatste soort komt voor in Italië, Albanië en Griekenland.

De houtpantserjuffer en de verwante soorten zoals gewone pantserjuffer, die ook in ons werkgebied voorkomt, zijn te herkennen doordat zij in rust hun vleugels in een v-vorm hebben. Dit in tegenstelling tot de andere juffer-soorten die hun vleugels langs het achterlijf houden. De echte libellen vouwen hun vleugels helemaal niet in.

Herkenning

Het is een lange, groengekleurde soort met

een licht grijsachtig pterostigma (het vleugelvlekje). Bij andere pantserjuffers komt wel eens een blauwe berijping voor, maar dit is bij de houtpantserjuffer nooit het geval. Verder is de soort te herkennen aan het zogenaamde schiereilandje op de zijkant van het borststuk (een uitstulping van het groene kleurvlak. De achterlijf aanhangsels zijn licht gekleurd en ze hebben een lengte van 39 – 48 mm.

Waarneming

Het is een Europese soort die overal in Nederland voorkomt. Op de Waddeneilanden en in de heuvels van Zuid-Limburg is deze soort schaars. Ze ontbreken in iopen polderlandschappen. Het verspreidingsgebied strekt zich uit tot en met Polen, Spanje en Nood-Afrika. In Engeland ontbrak de soort vreemd genoeg ondanks voldoende aanbod van geschikt biotoop. Een paar jaar geleden is deze soort echter toch aangetroffen in het uiterste zuidwesten.

Ze vliegen van midden juni tot en ver in oktober met uitschieters tot in november. De vroegste waarneming in Overijssel in 2022 is van 19 juni en de laatste van 6 november (Bron: www.waarneming.nl), maar met de trend van een warmer klimaat kan dat natuurlijk nog veranderen.

Hun biotoop is met name stilstaand of zeer zwak stromend water met bomen langs de

oever. Het is een van de weinige soorten die hun eieren in de bast van bomen en struiken afzetten. Takken boven water hebben dus de voorkeur. Voorkeursplanten zijn: wilgen, hazelaar, elzen, berken, etc. Soms worden ook wel eieren afgezet in dennen maar hebben dan wel veel te lijden van de hars. Ze mijden brak water biotopen.

Uitgekleurde exemplaren zitten graag in bomen of struiken. Vervuiling van het water bijvoorbeeld met zware metalen wordt redelijk goed verdragen.

Biologie

Na een copulatie van 5 – 36 minuten volgt in tandem de ei afzetting. Daarbij vliegt het mannetje naar een twijg die vervolgens door het vrouwtje wordt gekeurd. Als de twijg goed bevonden wordt volgt de ei afzetting. Die gebeurt in groepen op een hoogte van 1,5 – 3 meter boven het water. Om met de legboor in de bast te kunnen doordringen heeft het vrouwtje aan de onderkant van de legboor 10 tot 14 scherpe tanden. De eieren overwinteren en in april komen ze uit. Vervolgens laten de prolarven zich in het water vallen. Komen ze onverhoeds op de grond terecht dan proberen

ze al springend het water te bereiken. Als larve maken ze gedurende 2,5 tot 3 maanden 9 stadia door. Na het uitsluipen start een rijpingsperiode van 5 tot 6 weken. Die periode brengen ze vaak verder weg van water door. Vaak zitten ze dan ook in boomtoppen. De imago's worden maximaal 11 weken oud.

Prooien van de houtpantserjuffer zijn: vliegen, muggen, haften en bladluizen. Zelf zijn ze ook weer prooi van spinnen, roofvliegen, vogels etc. Als larve worden ze ook vaak gegeten door vissen. Een hoge visstand kan daarom lokaal de stand negatief beïnvloeden.

Bescherming

In Nederland is het een algemeen voorkomende soort die echter bijna volledig ontbreekt in open gebieden door het gebrek aan ei-afzetplekken. Door verstedelijking met de bijbehorende aanleg van parken en recreatiegebieden is de soort echter niet bedreigd. Kijken naar de verspreiding in drie perioden nl. “voor 1950”, “1950 – 1997” en “1990 – 1997” dan zien we een uitbreiding van het areaal. Speciale beschermingsmaatregelen zijn dan ook niet nodig.

Houtpantserjuffer met schiereilandje

Leestekens in het Holtingerveld

Geert van Wirdum

In mei van dit jaar kwam bij Van Gorcum het boek *Leestekens in het Holtingerveld* uit, geschreven door Wim van der Wijk. Iedere natuurliefhebber in Steenwijkerland zal het Holtingerveld wel kennen, of anders deelgebieden, zoals Kleine en Grote Startbaan, Havelterberg, Uffelterveen, Het Schier, Booijs veentje en vele andere. Wim van der Wijk heeft zich al verscheidene jaren in dit gebied verdiept, evenals de onderzoekers George Hendrik Voerman en Tjalling Waterbolk, die de bijzondere (voor)geschiedenis en natuur van dit gebied aan het licht brachten. Eerder heeft hij daarover al het boek *Archeologie en landschap van het Holtingerveld* samengesteld, waarvoor verschillende auteurs hoofdstukken verzorgden. Hij is daarbij met veel mensen in gesprek geraakt, die over verschillende plaatsen in het gebied en gebeurtenissen in de meer recente geschiedenis uit eigen beleving konden vertellen. Met dit boek, waarvoor hij wat de vogels en de plantengroei betreft nauw heeft samengewerkt met respectievelijk Arend van Dijk en Hans Dekker, wil hij de kennis die hij daarbij heeft opgedaan overdragen aan de hand van markante plekken, leestekens, in het gebied. Het is in de eerste plaats een aansporing te voet of met de fiets het gebied te verkennen en achter en in wat zich voor de onvoorbereide wandelaar als aankleding van het landschap voordoet de verhalen te ontdekken, die duidelijk maken waardoor of waarom het is zoals het is, hoe dat óók samenhangt met wat mensen er, meestal met heel andere bedoelingen, uitspookten en in hoeverre de veranderingen in onze samenleving en het milieu dat in de afgelopen eeuw weer veranderd hebben. Daarbij komt uitgebreid aan bod hoe het gebied als het ware over de kop gegaan is in de

Tweede Wereldoorlog, waardoor je vegetatie en fauna van nu in een ander daglicht gaat zien. Het boek is daarbij niet als een wetenschappelijke verhandeling geschreven, maar laat de geschiedenis van het landschap herbeleven aan de hand van ooggetuigen of door hen nagelaten geschriften en “leestekens”.

Het boek, dat €20,- kost, heeft 208 bladzijden en is ruim geïllustreerd met deels historische foto's en kaarten. Een aanrader voor iedereen die onze omgeving beter wil leren kennen! Meer informatie en inkijkexemplaar: *Leestekens in het Holtingerveld* | Wim van der Wijk | 9789023259657 | Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum. Ook verkrijgbaar bij de toegangspoort van het Holtingerveld.

Een wandeling over Schokland

Tekst en foto's: Theo van de Graaf

Toen ik op 24 augustus naar Schokland reed met de bedoeling daar een korte wandeling te maken, had ik er eertlijk gezegd niet veel van verwacht. Augustus is nu eenmaal een stille maand voor wat betreft de vogels en veel planten zijn al uitgebloeid. Daarbij komt dat de smalle strook land die nu nog altijd Schokland heet, omringd wordt door een zee van moderne landbouwgrond die ongetwijfeld van veel invloed is op de natuur op het voormalige eiland. Echter, de verrassingen waren niet van de lucht. Ik ga zeker nog eens terug.

Ontstaan en geschiedenis

De ondergrond van Schokland bestaat uit een keileemlaag als restant van een stuwwal waarop ook Texel, Wieringen, Urk en Vollenhove liggen. Die stuwwal werd gevormd tijdens de voorlaatste ijstijd van 150.000 jaar geleden. Tijdens de laatste ijstijd werd dit keileem overdekt met een laag zand, hoewel in het Schokkerbos het keileem nu nog aan de oppervlakte komt. Na de laatste ijstijd steeg de zeespiegel en ontstond rondom Schokland een enorm veengebied waarbij het veen wel een tot vijf meter dik kon worden. Omstreeks het begin van onze jaartelling was Schokland omringd door veen en maakte nog altijd deel uit van het vasteland. Toen het water al maar verder bleef stijgen, sloegen steeds grotere delen van het veen weg en breidde de Zuiderzee zich verder uit. Omstreeks 1500 was Schokland een groot eiland geworden dat daarna almaar

kleiner werd door verdergaande afslag van het veen. Halverwege de negentiende eeuw werd de situatie zo gevaarlijk dat de regering besloot om het eiland te ontruimen. Vanaf die tijd werd het alleen nog gebruikt om vee op te laten grazen en als hooiland. Wel bleef de haven van het voormalige dorpje Emmeloord in gebruik als vluchthaven bij gevaarlijk weer. In 1942 viel de Noordoostpolder droog en was Schokland niet langer een eiland.

Sinds 1995 staat Schokland op de werelderfgoedlijst van UNESCO.

Schokland nu

Wie over de Schokkerringweg van Ens naar Nagele rijdt, merkt ter hoogte van Schokland een lichte steiging van de weg, na enkele honderden meters gevolgd door een daling. Schokland steekt maar hooguit enkele meters boven het omringende land uit en is zeer smal, nergens meer dan 600 meter breed. De lengte is 4,5 kilometer. Op de zuidpunt vind je de ruïne van de voormalige kerk van Ens, het dorpje dat destijds op de zuidpunt lag. Anderhalve kilometer noordelijker bevindt zich het eilandmuseum in de Middelbuurt. In het noorden resteren de overblijfselen van de voormalige vluchthaven van het dorpje Emmeloord. Aan de noordkant van het eiland vind je eveneens het Schokkerbos dat zich deels tot buiten het eiland uitstrekt.

De wandeling

Midden in het Schokkerbos bij de gesteentetuin staat het bezoekerscentrum met daarbij

Ooievaars

Bloedrode heidelibél, man

Paardenbijter, vrouw

een parkeerplaats. Die parkeerplaats was mijn startpunt. Meteen al bij de parkeerplaats zag ik groot heksenkruid, toch niet zo'n alledaagse plant, en hoorde ik een boomklover. Boomklev-

Paardenbijter, man

vers houden van bos en beslist niet van open vlaktes. Het is daarom wel bijzonder dat ze dit afgelegen bos hebben weten te bereiken. Daarvoor hebben ze toch flink wat kilometers over het open landschap moeten vliegen.

Bij het bezoekerscentrum starten twee wandelroutes. Ik heb gekozen voor de vluchthavenroute van 5,5 kilometer. Je kunt deze route in twee richtingen volgen. Ik heb met de wijzers van de klok mee rondgelopen. Daarvoor moet je vanaf het gebouw in de richting van de wegwijzer lopen en dan verder langs drie banken rond een bloemenweitje. Verder volg je de oranje pijlen.

Iemand vertelde mij dat er in de herfst veel paddenstoelen groeien in het bos. Ik zag daar nog niet veel van, maar er waren al wel veel groene knolamanieten, de meest giftige van alle paddenstoelen. Het pad slingert door het bos, dat een ruige en natuurlijke indruk maakt. Eenmaal buiten het bos volg je een tijdje de bosrand met uitzicht over ruige velden. Op een zonnige plek in de bosrand vloegen paardenbijters rond die steeds weer in de begroeiing gingen hangen en zich zo goed lieten fotograferen, zowel mannetjes als vrouwtjes. Ook een mannetje bloedrode heidelibél poseerde gewillig. Verderop liep het pad half rond een weiland met jonge en nieuwsgierige koeien. Dit weiland zag er anders uit dan gebruikelijk. De helft was kaal gevreten door de koeien, de andere helft was bedekt met een zee van bloeiende akkerdistels, wel duizenden, schatte ik. Putters worden ook wel distelvinken genoemd en daarom speurde ik de distels af, maar een putter kon ik niet vinden. Wel een mooi mannetje roodborsttapuit.

Nadat ik de Oude Emmeloorderweg was overgestoken, kreeg ik al gauw zicht op een groot grasland dat recent gemaaid was. Boven het veld zweefden twee buizerds en er stond een torenvalk te bidden. Er was kennelijk iets te halen. Dat bleek ook wel uit de aanwezigheid van blauwe reigers, ooievaars en een groepje kleine mantelmeeuwen. Maar de grootste verrassing was toch wel de aanwezigheid van een jonge zwarte ooievaar die daar rustig rondliep en helemaal niet zo schuw bleek te zijn als

ik verwachtte. Van fietsende en wandelende mensen trok hij zich niets aan.

De wandelroute loopt helemaal rond dat weiland en steeds bleef ik zicht houden op de zwarte ooievaar. Op het meest noordoostelijke punt van de wandeling, krijg je uitzicht op enkele plassen met moerassig land eromheen. Enkele veldjes stonden vol bloeiende zwanenbloemen, verrassend veel, het moeten er honderden geweest zijn. Een beetje moeizaam kon ik dichterbij komen voor een foto.

Vanaf de bank bij de vluchthaven had ik mooi uitzicht over het omringende land en ook nog steeds op de zwarte ooievaar. Bij de haven vlogen ringmussen rond, een hele zwerm nog wel! Weer in zuidelijke richting lopend kom je al gauw bij een kleine parkeerplaats. Nog voor ik die parkeerplaats bereikte, kwam de volgende verrassing. Op een paal zat een kleine bruine vogel. Wat was dat? Het duurde even voor ik doorhad dat het een jonge grauwe klauwier was, want die verwachtte ik daar totaal niet. Hij was in het geheel niet schuw en hoewel ik op een meter of zes van de paal stond, bleef hij die gebruiken als uitzichtpunt en basis voor zijn voedselvluchten. Even een korte vlucht naar een insect op de weg en daar zat hij alweer. Voor mij een prima gelegenheid om foto's te maken.

Verder in zuidelijke richting over het schelpenfietspaadje, steeds met mooi uitzicht over de landerijen. Waar de route afbuigt naar rechts

Zwarte ooievaar

Zwanenbloem

staat een picknicktafel, groot genoeg voor een kinderrijk gezin en zeker voor mij alleen. En met fantastisch uitzicht op een plasdrasgebied! Er liepen Kievieten en watersnippen en verhip, ook nog een groenpootruiter. En toen begon het te regenen en ben ik snel naar de auto teruggelopen. Onderweg zag ik toch nog een groepje kraaien een buizerd wegpesten. Ja echt, ik ga beslist nog eens terug.

Grauwe klauwier, jong

Nogmaals de Reune

Tekst en fotografie: Philip Friskorn

We hebben het in Koppel al eerder over de Reune gehad. Nog steeds heb ik geen echte aanwijzingen gevonden voor de oorsprong van de Reune op de Woldberg. We houden het voor anno 2023 nog steeds op de oorsprong bij de rotonde bij de Ruxveenseweg. Hoe jammer dat de landeigenaar weer een stuk gaat dichtgooien met aarde. De foto bewijst dat. De oorsprong wordt weer korter, hoe triest kan het zijn!

De Reune wordt verder dichtgestort

Excursies en Lezingen

Zaterdag 30 september 2023: Vogels kijken in het Lauwersmeergebied

Het nationaal en internationaal bekende Lauwersmeergebied is een van de rijkste vogelgebieden van Nederland. Ook dit jaar verzorgt de vogelgroep, onder leiding van Albert Steenbergen deze inmiddels traditionele excursie. Op deze dag rijden de deelnemers naar verschillende gebieden om naar vogels te kijken.

De route loopt via de zuidkant van het Lauwersmeer naar 'De Huffel' met een wijds uitzicht over het water en de rietlanden. Richting Zoutkamp wordt bij het Jaap Deensgat de vogelkijkhut aangedaan. In Lauwersoog wordt een tussenstop gemaakt bij de haven en de kop van de pier. Via de Bantpolder gaat de tocht naar Ezumakeeg, waar het prachtig vogelen is. Verrekijker en/of telescoop, laarzen en lunchpakket zijn onmisbaar tijdens deze excursie.

Datum: Zaterdag 30 september 2023

Vertrek: Om 08.00 uur P+R Steenwijk De Vesting, 8331 GM Steenwijk (ingang Eesveenseweg)

Deelname: Gratis, ook voor niet leden. Aan meerrijders wordt een kilometervergoeding gevraagd.

Informatie: Albert Steenbergen telefoon 0521-513547

Donderdag 19 oktober - Lezing over paddenstoelen

Op deze avond neemt Evert Ruiter, die ook een lezing in maart voor ons verzorgde, ons mee in de wereld van de paddenstoelen. Na een algemene inleiding over deze soortgroep zal nader worden ingegaan op de paddenstoelenflora in het nationaal park Weerribben. Dit is een gebied waar we als verenigingen nog niet eerder op excursie zijn gegaan voor dit doel. Op de zaterdag na deze lezing organiseren

we dan ook een paddenstoelenexcursie naar het Woldlakebos en gaan kijken of de soorten die tijdens de lezing de revue passeerden ook echt te vinden zijn.

Bij voorkeur opgave bij voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl. De lezing is voor leden van KNNV en IVN vrij toegankelijk. Van niet-leden wordt een bijdrage van € 2,- per persoon gevraagd. 20.00 uur in De Zuidwester.

Zaterdag 21 oktober 2023 – excursie paddenstoelen naar het Woldlakebos

In aansluiting op de lezing van Evert Ruiter op donderdag 19 oktober, zullen we dit jaar eens de paddenstoelenflora van het Woldlakebos gaan bekijken. Dit moerasbos is landelijk erg bekend om zijn populaties dagvlinders en libellen, maar naar paddenstoelen hebben we daar nog niet in verenigingsverband gekeken. We laten ons dus verrassen door de soorten en aantallen die er te vinden zijn. Jaap Venboer neemt ons deze ochtend mee het veld in en laat ons de vormen van verschillende

soortgroepen zien. Het vertrek is om 09.00u van P+R De Vesting en om 09.30u van de parkeerplaats van Staatsbosbeheer aan de ir. Luteijnweg in het Woldlakebos.

Datum: 21 oktober 2023

Tijd en verzamelpunt:

09.00 uur P+R Steenwijk, De Vesting (ingang Eesveenseweg)

09.30 uur Parkeerplaats Woldlakebos (8371) Ingenieur Luteijnweg Scheerwolde

Duur excursie ongeveer 3 uur
Deelname: er kunnen 20 mensen met deze excursie mee, geef je dus snel op.

Opgave en informatie bij Jaap Veneboer, veneboer@kpnplanet.nl

25 oktober 2023 – Ontdek de vogels van het nationaal park

Het waterrijke gebied van nationaal park Weerribben Wieden is een waterparadijs voor moeras- en rietvogels. Wil jij weten welke vogels daar rond vliegen? Kom dan op woensdag 25 oktober 2023 maar de Twitterhut, de vogelkijkhut van Wetering Oost.

Vogelkenners Albert Steenbergen, Liesbeth Pit en Piet Hein Klip van de vogelgroep IVN Noordwest-Overijssel staan tussen 13:30 en 16:30 met telescoop en verrekijkers bij de hut. Ze beantwoorden vragen van belangstellenden, en vertellen enthousiast over de aanwezige vogels en over de zwaluwwand. Ter ondersteuning van hun verhalen hebben ze tal van foto's, nestmaterialen en vogeleieren meegenomen.

In oktober kun je verschillende soorten eenden verwachten zoals Slobeend, Smient, Krakeend, Brilduiker, Wintertaling, Dodaars, of andere watervogels zoals Fuut, Watersnip, Knobbelzwaan, Grote zilverreiger, en diverse soorten ganzen. Roofvogels zoals Buizerd, Havik en Bruine Kiekendief komen er ook voor en met een beetje geluk komt de zeearend overvliegen.

Deze middag is voor jong en oud. Kom langs en ontdek de vogels in het natuurgebied.

Wanneer: 25 oktober 2023

Tijdstip: tussen 13:30-16:30 uur

Waar: vogelkijkhut Wetering Oost, Twitterhut, Ingenieur Luteijnweg, Scheerwolde

4 november 2023: Groene handen voor de natuurwerkdag

Dit jaar doet IVN Noordwest-Overijssel mee met de landelijke natuurwerkdag! Wil je ook handen uit de mouwen steken? Meld je dan snel aan via: natuurwerkdag.nl

Op 4 november 2023 verzorgt Elizabeth Binsbergen, natuurgids en docent van de Gidsenopleiding, samen met de cursisten Froukje de Vries en Jaap de Lange deze natuurwerkdag.

Op deze dag gaan we bomen en struiken zagen bij de Woldlakeplas, een terrein van Staatsbosbeheer. Die wil dit terrein open houden zodat de watervogels gevaar kunnen zien aankomen.

De Natuurwerkdag start om 10.00 uur en eindigt rond 12.30 uur

We staan midden in de natuur, denk aan winddichte warme kleding, laarzen en iets te eten. De organisatie zorgt voor geschikte snoeimaterialen, werkhandschoenen en koffie/thee. Ook kinderen vanaf 10 jaar zijn welkom! Zij maken van de gezaagde takken een fotolijst of minivlotje.

Help mee en geef de watervogels uitzicht!
Informatie en (verplicht) aanmelden via www.natuurwerkdag.nl

natuurwerkdag.nl
Of bel met Elizabeth Binsbergen 06-81961704

Zaterdag 11 november: Gidsenoverleg

Uitnodigingen volgen per e-mail. Vragen of opmerkingen? Neem contact op via ivnnwogidsenpr@ziggo.nl

Donderdag 16 november - Lezing over "Natuurlijk Noord-Nederland"

Philip Friskorn neemt ons vanavond mee naar de natuur, die de drie noordelijke provincies rijk is. In Groningen, Friesland en Drenthe zijn meerdere nationale landschappen of parken te vinden. Denk maar eens aan het Nationaal Beek- en Esdorpenlandschap van de Drentsche Aa, waar het water van de ver-

schillende 'diepjes' uiteindelijk in de Drentsche Aa bij elkaar komen. Maar ook klinken de namen Hondsrug, Lauwersmeer, Dollard en het Drents-Friese Wold ons bekend in de oren. Dat er in deze gebieden veel te zien en beleven valt, wordt tijdens het volgen van deze lezing steeds duidelijker. We nodigen u graag uit om mee te genieten met deze presentatie over het mooie noorden van ons land. 20.00 uur in De Zuidwester.

Bij voorkeur opgave bij voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl. De lezing is voor leden van KNNV en IVN vrij toegankelijk. Van niet-leden wordt een bijdrage van € 2,- per persoon gevraagd.

Zaterdag 2 december 2023: Vogels kijken in Gaasterland

Ook dit jaar organiseert de vogelgroep een vogel-excursie naar Gaasterland. Tijdens deze auto-excursie zullen ongetwijfeld veel eenden- en ganzensoorten te zien zijn evenals stand- en trekvogels.

Via Ossenzijl en Kuinre gaat de tocht naar Lemmer en vandaar via de Leien, Oldemirdum, Stavoren en Warns naar de Workumer Buitenwaard, waar altijd veel te zien is. Tijdens de autorit zullen enkele kijkhutten worden aangedaan, waar bijzondere soorten zijn gespot, zoals de zeearend.

De excursie duurt de hele dag. Een lunchpakket wordt daarom aanbevolen evenals warme

kleding, laarzen en een verrekijker.

Datum Zaterdag 2 december 2023

Tijd en verzamelpunten:

08:30 uur vertrek P&R station Steenwijk, De Vesting, 8331 GM Steenwijk ((ingang Eesveenseweg)

09:00 uur vertrek Parkeerplaats Buitencentrum Weerribben, Hoogeweg 27, 8376 EM Ossenzijl.

Deelname: Gratis, ook voor niet-leden. Aan meerrijders wordt een kilometervergoeding gevraagd.

Informatie: Albert Steenbergen, telefoon 0521-513547

Vrijdag 8 december 2023: Nachtelijke Zoektocht naar bosuilen op Woldberg

Het is inmiddels een traditie: de nachtelijke bosuilenwandeling op de Woldberg. Het oude bos met veel holle bomen is een ideaal leefgebied voor een holenbroeder als de bosuil. Jaarlijks broeden er een aantal paren in dit gebied.

Het broedseizoen van de bosuil begint al in december. Het mannetje zet dan door te roepen zijn territorium af. Zo laat hij aan andere bosuilmannen weten dat dit zijn gebied is en dat andere bosuilen het niet moeten wagen dit van hem over te nemen. De kans is groot dat we op deze avond inderdaad bosuilen zullen horen en er mogelijk ook een te zien krijgen. Omdat we langzaam lopen en regelmatig stilstaan om te luisteren, wordt warme kleding aanbevolen.

Datum en tijd: Vrijdag 8 december 2023

Tijd en Verzamelplaats: 20.30 uur. Parkeerplaats Woldberg bij Tuks T-huis, Bergweg 71, 8334 MC Tuk (via tunneltje onder de A32, rechtdoor

naar P-plaats in het bos).

Duur excursie: ongeveer 1,5 uur

Deelname: Gratis voor iedereen. Aanmelden niet nodig.

Bij slecht weer gaat de excursie niet door. Informatie: Albert Steenbergen, telefoon 0521-513547

Donderdag 14 december - lezing over de zeearend

Albert Draaijer, de spreker van vanavond, heeft een bijzondere interesse voor de zee-

arend als toppredator in het Nederlandse landschap. De vogelaarswereld stond in 2006 op zijn kop toen bekend werd dat er in dat jaar voor het eerst een broedpaar in de Oostvaardersplassen was gevestigd. We zijn nu 18 jaar verder en de broedpopulatie heeft zich in die 18 jaar verder ontwikkeld. Dat kan natuurlijk alleen zo gaan, als de broedparen in alle rust hun nest kunnen bouwen, de eieren uit kunnen broeden en de jongen groot brengen. Of dat altijd lukt, is een vraag die Albert zal kunnen beantwoorden. Hij volgt al sinds een jaar of zes de ontwikkelingen bij de broedparen in Koudum en Makkum en zal ons inwijden in het wel en wee van enkele Nederlandse zeearenden. De zeearend, die in onze omgeving regelmatig wordt gezien, spreekt met zijn enorme spanwijdte altijd weer tot de verbeelding.

Bij voorkeur opgave bij voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl

De lezing is voor leden van KNNV en IVN vrij toegankelijk. Van niet-leden wordt een bijdrage van € 2,- per persoon gevraagd. 20.00 uur in De Zuidwester.

Zaterdag 16 december 2023 - Wat zit er op en rond de plas?

De zandwinplassen in onze omgeving zijn een geschikt gebied voor verschillende soorten watervogels. Vogelaar Han Bouman neemt je vandaag mee op excursie naar de Zandwinplas Eeserwold.

In deze tijd van het jaar kun je verschillende soorten aantreffen. Denk hierbij aan eenden, zoals de alom bekende wilde eend, maar ook smienten, krakeenden en wintertalingen. Ook futen zoals de dodaars, verschillende soorten

meeuwen en aalscholvers zijn er te zien. En wie weet, passeert er (zoals op de excursie in 2021) weer een zeearend, die alle ganzen en eenden op doet vliegen. Op die manier kun je de vliegbeelden van de verschillende vogels herkennen. Omdat de plas een groot oppervlakte heeft en de vogels ver weg kunnen zitten, is het gebruik van een verrekijker

noodzakelijk. En mocht u als deelnemer over een telescoop beschikken, dan is het fijn als die wordt meegenomen.

Datum 16 december 2023

Tijd en verzamelpunt: 9:30 uur Kruising Eeser Campus met de Eeser Boulevard.

Duur excursie ongeveer 2,5 uur

Donderdag 28 december 2023 Eindejaars-plantenjacht

Evenals voorgaande jaren doet de plantenwerkgroep mee aan de 'Eindejaars-plantenjacht' die de Stichting Floron jaarlijks organiseert. Floron wil graag weten welke planten er in de winter nog bloeien en verzamelt de informatie die zij daarover van afdelingen en personen ontvangt. Zie ook www.floron.nl/ plantenjacht.

De afgelopen jaren lukte het ons om zo'n twintig bloeiende planten te noteren. Dit jaar willen we op donderdag 28 december starten vanaf Darp, Busselterweg, hoek Zwarteweg, dit is het terrein van Vitens. Vanaf dit punt gaan we op zoek naar bloeiende planten. We verzamelen om 13.30 uur. Vanaf dit punt vertrekken we voor de rondwandeling. Duur:

ongeveer 1,5 tot 2 uur.

Deze activiteit is bestemd voor KNNV en IVN leden, die ook introducés mogen meenemen. Plantenkennis is niet nodig!

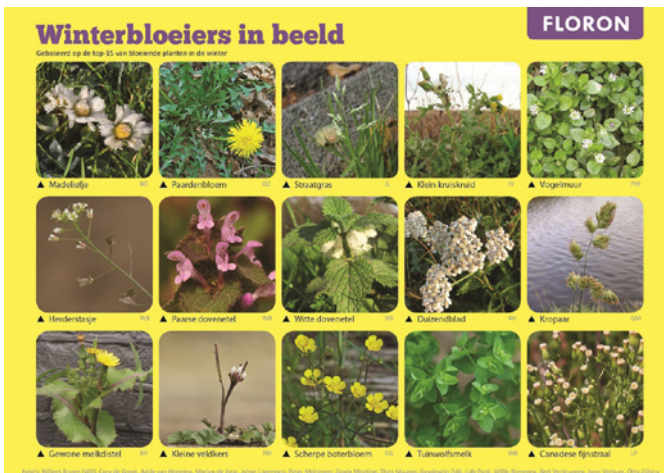
We heten jullie van harte welkom, namens Candida, Tilly, Lisette en Roely. Het is prettig je van tevoren aan te melden, mocht de wandeling onverhoopt niet doorgaan, dan kunnen we jullie informeren.

Datum: 28 december 2023

Locatie: Darp, hoek Busselterweg, Zwarteweg.

Tijd: 13.30 – 15.30 uur

Informatie en opgave bij Roely Luyten, tel. 0611317756 of IVN-secr.NWO@ziggo.nl

KNNV Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, vereniging voor veldbiologie

KNNV Afdelingsbestuur
Postbus 171
8330 AD Steenwijk
Bankrek.nr: NL95INGB0001027674 t.n.v. KNNV,
afd. De Noordwesthoek Steenwijk.

Voorzitter

Ton Bode,
0521 512074
voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl

Secretaris

Sjoerd Osinga,
06 36037311
secretaris@noordwesthoek.knnv.nl

Penningmeester en ledenadministratie

Candida van Wirdum,
06 51552846
penningmeester@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

Emile de Leeuw,
0653643469
webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

Vacature

Bestuurslid

Ronald van Vlijmen,
0521 515772

Waarnemingen

Ton Bode,
0521 512074
ton.bode@planet.nl

IVN Vereniging voor natuureducatie en duurzaamheid

IVN Afdelingsbestuur
Postadres Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
Bankrek.nr: NL45INGB0000342784 t.n.v. IVN
afd. Noordwest Overijssel Steenwijk

Voorzitter

Vacature

Secretaris

Roely Luyten
Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
0521-523740 | 0611317756
IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Ledenadministratie

Roely Luyten
Het Eenspan 6
8332 JG Steenwijk
0521-523740 | 0611317756
IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Penningmeester

Maarten Punt
Venebosweg 2 Ossenzijl 8376 EN
0561 851393
puntmg@gmail.com

Bestuurslid

Willem-Jan Hoeffnagel
Oldemarktseweg 180
8341 SJ Steenwijkerwold
0521 857735

Bestuurslid

Ingrid Even
Lindedijk 7 8481 KH Nijetrijne
tel. 0624779425

Werkgroepen KNNV en IVN

KNNV

Weidevogelbescherming Ynske Ypma

0653763238

ynskeypma@home.nl

Plantenwerkgroep

Candida van Wirdum, 06 51552846

candida@jolicoeur.nl

Insectenwerkgroep

Arjen Lensen

06-29077923

arjen.nat@gmail.com.

Geologiewerkgroep Wim Brussee

0521 516373

krebberbrussee@hetnet.nl

Werkgroep Wolterholten Rene Bons

0521-517617

rene.bons@versatel.nl

Lezingen vacature

Waarnemer: Ton Bode

ton.bode@planet.nl

Excursies

Vacature

Natuur en milieuplatform Henk Plat

0561 452117

henk.plat@planet.nl

Websitebeheer Emile de Leeuw

0653 643469

webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Website: www.knnv.nl/noordwesthoek

De Contributie en lidmaatschap

KNNV-leden € 34,50

Huisgenoten van KNNV-leden € 19,50

NWH-leden en hun huisgenoten € 17,00 (nieuwe NWH leden niet meer mogelijk)

De contributie wordt automatisch geïnd c.q. moet vóór 1 maart ontvangen zijn.

Opzegging schriftelijk vóór 1 november bij de Ledenadministratie

Leden ontvangen het blad "Koppel" en het tijdschrift "Natura" van de landelijke KNNV

IVN

Excursies en gidsen

Lisette Schelhaas

ivnnwogidsenpr@ziggo.nl

Aanvraag excursies en gidsen:

Roely Luyten

het Eenspan 6, 8332 JG Steenwijk

IVN-secr.NWO@ziggo.nl

Vogels

Albert Steenbergen

0521 513547

albsteenbergen@hotmail.com

PR

Lisette Schelhaas

ivnnwogidsenpr@ziggo.nl

Natuurkoffers

Contactpersoon: Gerry Teurlinckx

0521 513495

gerryteu@ziggo.nl

Werkgroep Jeugd natuurclub

De Weerribben

Vacature

Websitebeheer

Willem-Jan Hoeffnagel

0521 857735

ivn.nwo.web@gmail.com

Website:

www.ivn.nl/afdeling/noordwestoverijssel

Contributie IVN € 25,00 per jaar

Leden ontvangen het blad "Koppel" en "Mens en Natuur", tijdschrift van het landelijk IVN

Donateur kan iedereen worden, die geen werkend lid kan of wil zijn, maar wel het verenigingswerk wil steunen: bijdrage € 25,00 incl. "Koppel".

Huisgenoten van leden betalen € 5,00.

Beëindiging van het lidmaatschap IVN Noordwest Overijssel: via schriftelijke opzegging bij het IVN-secretariaat vóór 1 november van het lopende jaar.

Retouradres: postbus 171 - 8330 AD Steenwijk

Schizophyllum commune - Waaiertje. Foto: Jaap Veneboer